

‘HET WAS EEN PITTIG JAAR’

TEKST FRANK WAALS FOTOGRAFIE FERRY DE KOK

In de 67 officieel geregistreerde dierentuinen van ons land raakten de gevolgen van het coronavirus niet alleen mens, maar ook dier. Van de ene op de andere dag moesten ze hun deuren sluiten, waardoor velen van hen inmiddels op een kruispunt staan: stoppen of doorgaan. Revu sprak met de aanvoerders van drie grote dierenparken: Artis, Burgers' Zoo & Wildlands Adventure Zoo Emmen.





Rembrandt Sutorius,
directeur van Artis.

Dierenrechtenorganisaties sprongen begin dit jaar op de barricaden om te protesteren tegen het gedwongen euthanaseren van gezonde dieren, mochten dierentuinen hier uit financiële nood toe moeten overgaan. Volgens hen is er, wanneer er geen ernstige ziekte of ondraaglijk lijden kan worden vastgesteld, eerder sprake van moord dan iets anders. Het uiterste middel van noodlijdende dierentuinen riep de afgelopen maanden veel emoties op, maar in hoeverre zijn dit soort wildwestverhalen realiteit? Hoe groot is de schade na een jaar zonder bezoekers en is het nog wel geloofwaardig te 'verkopen' hen nog langer uit deze geliefde parken te weren? Op welke wijze kan de toekomst worden veiliggesteld? Nieuwe Revu hoorde, in een uniek driegesprek met de directeuren van Artis (Rembrandt Sutorius), Burgers' Zoo (Alex van Hooff) en Wildlands Adventure Zoo Emmen (Erik van Engelen), hoe de zaken er op dit moment voor staan. Alle pijlen zijn gericht op 11 mei, de mogelijke terugkeer van een bezoeker aan de dierentuin.

Terugblik

De drie bekende dierentuinen hebben gezamenlijk al heel wat jaren op de teller staan. Artis in hoofdstad Amsterdam is de oudste en opende haar deuren bijna twee eeuwen geleden in 1838. Burgers' Zoo voegde in 1913 haar dierentuin toe aan het Gelderse Arnhem en Wildlands Adven-

ture Zoo Emmen sprong in 2016 in het gat dat het voormalige Noorder Dierenpark Emmen, stammend uit 1935, achterliet. Het jaar dat achter ons ligt, bezorgde elk van deze drie attracties stuk voor stuk meer kopzorgen dan welk jaar dan ook.

Sutorius: 'De lege aanblik van het park is nog steeds een vreemde gewaarwording. Zelfs in de Tweede Wereldoorlog zijn we geen dag dicht geweest. Het perspectief nu is dat we, als alles goed gaat, 11 mei eindelijk weer open mogen. Daar zijn we echt aan toe. Tijdens ons testweekend, eind april, stapte er een bezoekerster op me af met een brede grijns op het gezicht. "Zie je deze glimlach? Die gaat er de hele dag niet meer vanaf," zei ze. Haar ontlading en die van zoveel anderen, bevestigde eens te meer de functie die we als dierentuin hebben en de behoefte waar we nog altijd aan voldoen. Niet voor niets lag onze website er binnen een mum van tijd uit toen we aankondigden een pilot met testen voor toegang te organiseren. Driekwart van de kaarten waren binnen een paar uur uitverkocht. Als je het mij vraagt is er geen reden meer te bedenken om niet meer open te mogen. We zitten vlakbij het Oosterpark dat, net als het Vondelpark een eindje verderop, regelmatig vol zit. Het is vrij onlogisch om Artis dan uit te sluiten.'

Van Hooff: 'Een bijzondere tijd ligt hopelijk snel achter ons. In de bijna 108 jaar dat we bestaan, hebben we veel meegemaakt, zoals de Slag om Arnhem en diverse crisissen, maar nooit sloten we onze deuren. Deze vreselijke lockdown bracht daar plotseling verandering in. Een negatief hoofdstuk om in de geschiedenisboekjes bij te moeten schrijven. We zijn als maatschappij op de goede weg terug, maar nog niet bij de finish. Zo is het beroep van diervoorzorg nog steeds niet toegevoegd aan de lijst van cruciale

beroepen. Met de overheid blijven we daarover in overleg, want dat is natuurlijk vreemd. Verzorg een dier een paar dagen niet en het loopt behoorlijk uit de hand. Hetzelfde geldt voor technici die knetterhard werken om ons park draaiende te houden. Laat het onderhoud een half jaar of een jaar liggen en ook daarin loop je al snel achter de feiten aan. De schade wordt dan alleen maar groter.'

Van Engelen: 'Eind 2019 noteerden we 930.000 bezoekers, vervolgens moesten we tot drie keer toe dicht, maar ons 5-jarig jubileum op 25 maart leek altijd een zekerheidje om groots met elkaar te kunnen vieren op het park. Vanwege de lockdown hebben we het verjaardagsfeestje uiteindelijk een half jaar moeten uitstellen. Aan de ene kant hebben we begrip voor de pandemie en de besluiten die genomen moeten worden, aan de andere kant schreeuwen de fans om weer langs te mogen komen. Soms staan er zelfs kinderen aan de poort met envelopjes met daarin 20 of 40 euro. Of een oud vrouwtje van een jaar of tachtig dat bij de entree letterlijk een duit in het zakje wil komen doen. Zij zien de mogelijkheden die wijzelf ook zien en zoals we afgelopen zomer ook bewezen hebben. Open op een veilige, verantwoorde manier kan bij ons al geruime tijd. Waarom kijk ik aan de ene kant van mijn kantoor uit over een steeds drukker wordend plein, maar zie ik door het raam aan de andere kant 24 hectare park dat er verlaten bij ligt?

Daar kunnen we met gemak en op een verantwoorde manier vele duizenden gasten ontvangen. Als dierentuinen onderling blijven we daarover nauw met elkaar in contact via de brancheverenigingen van de Nederlandse Vereniging van Dierentuinen en de Club van Elf. Over het dubbele gevoel waarbij je niet wilt rebelleren en schoppen tegen de verschillende ministeries, maar je ook verantwoordelijkheid draagt naar het personeel, onze abonneementhouders en de miljoenen Nederlanders die smachten naar een veilig dagje uit.'

Gevolgen

De kosten om de dierentuin een dag draaiende te houden in de lockdown liggen voor Artis en Burgers' Zoo rond de 60.000 euro per dag, Wildlands komt uit de helft. Waar gaat het meeste geld naartoe?

Van Engelen: 'Op jaarbasis spreken we over zo'n 11 miljoen, waarbij het voer slechts een fractie van het totaal is. Laat ik dat mysterie maar meteen ontrafelen. Aan het eten en drinken van onze dieren zijn we elk jaar zo'n 2,5 ton kwijt. De rest zit 'm vooral in zaken als personeel, energie en onderhoud.'

Sutorius: 'Ook wij hebben niet bezuinigd op voer. Eerder op zaken als reiniging van ongebruikte toiletten of de grote raampartij van het nieuwe gibbonverblijf op onze papegaaianlaan. Publiek komt niet meer, dus dat is dan min- ➤



**SUTORIUS:
'DE LEGE
AANBLIK VAN
HET PARK IS
NOG STEEDS
EEN VREEM-
DE GEWAAR-
WORDING.
ZELFS IN
DE TWEEDE
WERELDOOR-
LOG ZIJN
WE GEEN
DAG DICHT
GEWEEST'**



Erik van Engelen,
directeur van Wild-
lands Adventure Zoo
Emmen.

der nodig. Naast het afschalen van een waslijst aan kostenposten, zijn er ook onderdelen die te allen tijde moeten blijven draaien. Neem bijvoorbeeld het water in ons aquarium dat het hele jaar op 24 graden moet blijven. Maar ook personeelskosten, transport in de verschillende dierentuinen of het onderhoud van onze 27 monumentale panden. Enorme kostenposten, maar je kunt het niet zomaar een halt toeroepen. De gevolgen zijn overigens niet alleen op de financiële administratie voelbaar, ook de dieren zelf merken dat het park er stiller bij ligt dan normaal. Zodra er mensen rondlopen die niet gehuld zijn in de blauwe vesten van onze verzorgers, zie je de giraffen weleens nieuwsgierig naar het hek komen lopen om te zien wat er aan de hand is. En maak je bij de zeeleeuwen aanstalten om weg te gaan, dan doen ze er alles aan om je aandacht net wat langer vast te houden. Elk dier en diersoort reageert er anders op.'

Van Hooff: 'Geluk bij een ongeluk is het feit dat deze pandemie zich nu voordoet. Verblijven van dieren zijn tegenwoordig groter dan vroeger en groepssamenstellingen beter uitgebalanceerd. De dieren zijn daardoor vooral heel erg met elkaar bezig. De tijd dat apen echt met het publiek speelden en geintjes met hen uithaalden is daardoor allang voorbij. Als dieren in een dierentuin vandaag de dag hun levensplezier moeten halen uit de bezoeker die komt, dan doen we het echt verkeerd. Toch merk je hier en daar wel dat sommige soorten, zoals herten en runderen, meer opletten als er nu ineens mensen door het park lopen.

Na een half uurtje zijn ze daar echter ook wel weer aan gewend. Tot afgelopen jaar ontvingen we op rustige dagen altijd wel een paar honderd bezoekers, tot zo'n tienduizend op de meest drukke momenten.'

Van Engelen: 'Een veelgehoord gerucht in de situatie rondom noodlijdende dierentuinen, is het gedwongen euthanaseren van gezonde dieren, iets wat wij stellig afdoen als een broodjeaapverhaal. Buiten het feit dat de kosten van voer stukken lager liggen dan menigeen denkt, zou ik persoonlijk ook nooit tot die stap willen overgaan. Sterker nog, ik denk dat de verzorgers het überhaupt niet toelaten. Anderzijds is het risico op faillissement op een gegeven moment wel reëel. Het een staat niet los van het ander als je kijkt naar de totale kosten die je als dierentuin draait. Zo komen wij uit een financieel lastige situatie die zich eind 2018 voordeed, waardoor geen buffer voorhanden was en er geen onverwachte tegenslagen konden worden opgevangen. Uiteindelijk konden en mochten we gelukkig terugvalen op een verruiming van het rekening courant krediet, uitstel van betalingen en extra leningen bij de gemeente Emmen. Dat is allemaal nodig om op korte termijn te kunnen overleven of over te moeten gaan op gekkere, ongebruikelijkere dingen. Het euthanaseren van dieren hoort daar echter, wat mij betreft, niet bij. Het verhaal daarover, zoals gedaan in de Rotterdamse gemeenteraad, is een handige tool om urgentie te creëren, maar wij staan er niet om te springen daar ook toe over te gaan. Tegelijkertijd moet je je wel

**VAN ENGELEN:
'EEN VEEL-
GEHOORD
GERUCHT IS HET
GEDWONGEN
EUTHANASEREN
VAN GEZONDE
DIEREN, IETS WAT
WIJ STELLIG AF-
DOEN ALS BROOD-
JEAAPVERHAAL'**



bedenken: wat is dan plan B? Een enkele dierentuin die failliet gaat hoeft misschien geen grote ramp te zijn, omdat collega-parken dieren kunnen opvangen. Maar wat te doen als iedereen in zwaar weer verkeert?'

Sutorius: 'Het niet kunnen opvangen of overplaatsen van dieren zou echt een heel groot probleem zijn en dus moeten we er simpelweg voor zorgen dat we niet failliet gaan. Om die reden blijven we ook gezamenlijk het verhaal van die urgentie benadrukken en om steun vragen. Ik moet wel zeggen dat, met alle uitdagingen die de samenleving en Den Haag heeft, het ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit ons daarin goed tegemoet probeert te komen. Het draagvlak onder de bevolking is enorm. Als je alleen al kijkt naar de ruim 28.000 mensen die een bedrag hebben gestort om Artis overeind te houden, de vele lieve brieven en tekeningen die we ontvingen en acties van ondernemers, zoals horecazaken die elke 5 euro van een bestelde maaltijd aan ons doneren, dan is dat in moreel opzicht een enorm hart onder de riem. Of wat te denken van bekende gezichten als Humberto Tan, Beau van Erven Dorens, Youp van 't Hek en Sjaak Swart die hun betrokkenheid tonen door anderen op te roepen ook iets bij te dragen. We mogen dan wel voortdurend in crisismodus zijn, dit geeft ons de motivatie om door te gaan.'

Discussie

Door het sluiten van de dierentuinen laait de discussie weer op of dit soort instellingen nog

wel van deze tijd zijn. Horen de bewoners van dergelijke parken niet thuis in het wild in plaats van hun leven door te brengen in gevangenschap?

Van Hooff: 'De invloed van de mens op de natuur is megagroot. De wereldbevolking neemt nog steeds toe en daar hebben planten en dieren onder te lijden. Zolang dat het geval is, hebben dierentuinen een essentiële rol. We kunnen namelijk niet verwachten dat iedereen naar Afrika gaat om de trek van de gnoes te gaan bekijken of dat het hele land een vlucht pakt naar Oeganda om een gorilla in het echt te zien. De natuur kan dat niet aan en het is bovendien onbetaalbaar. Wij kunnen daarin een essentiële rol spelen om, samen met kinderboerderijen en organisaties als National Geographic en het Wereld Natuur Fonds, die informatie en ervaring toch over te brengen. We moeten mensen die in grote steden leven deze dieren kunnen laten zien. Vaak is het ook de enige plek waar je ze in goede gezondheid kunt aanschouwen. Kijk bijvoorbeeld naar Belize in Midden-Amerika. Als je daar een tapir wilt zien, vind je er met gemak één dood langs de kant van de weg. In de plaatselijke dierentuin lopen ze gezond en wel rond en zien kinderen wat hij eet en hoe hij zich gedraagt.'

Sutorius: 'Het is een vocale minderheid die deze discussie steeds weer oproept. 80 procent van de mensen is van mening dat we nog steeds een functie hebben en bijdragen aan bewustwording van de natuur om ons heen en het verantwoord omgaan met onze planeet.'

Van Engelen: 'Toen we in lockdown gingen, hebben we meteen een wekelijks journaal gemaakt om te laten zien hoe het met de dieren gaat. Twee maanden geleden is er een olifantje geboren en ook dat was te zien. De animo daarvoor was en is enorm.'

Van Hooff: 'In het belang van de dieren is het noodzakelijk dat we als dierentuinen onderling met elkaar samenwerken en informatie uitwisselen. Hoe we dierenverblijven bouwen, hoe we met elkaar omgaan en waar de stambomen van verschillende soorten uit bestaan. In Amerika willen dierentuinen in een straal van 200 à 300 kilometer van elkaar eigenlijk niet samenwerken, in ons land is dat een stuk intensiever. Uit die goede contacten zijn ook de Nederlandse Vereniging van Dierentuinen (NVD) en de European Association of Zoos and Aquaria (EAZA) ontstaan. In onze sector staat het veilig, op anderhalve meter afstand, organiseren van bezoek momenteel hoog op de agenda. De

draaiboeken daarvoor liggen al enige tijd op tafel, met daarin opgenomen onze ervaringen van vorig jaar zomer. Daarin is nergens een coronacluster naar voren gekomen. Je zult altijd mensen hebben die het al eng vinden om op 10 meter afstand van iemand te staan, maar grosso modo is het prima gegaan.'

Van Engelen: 'We denken dat het verantwoord is om, zonder vooraf te testen, de poorten weer te openen. Dat is niet per se schoppen tegen het systeem, maar op het moment dat je tienduizenden euro's aan kosten per dag hebt, je open mag, maar mensen vervolgens alsnog niet komen omdat er allerlei barrières opgeworpen worden, dan is het misschien niet zinvol om te doen. Daarom zeggen wij: mensen moeten welkom zijn op het tonen van een toegangskaartje en dan met het systeem van registratie voorafgaand aan het bezoek, zoals voor de lockdown. Dat werkte prima.'

Alex van Hooff, directeur van Burgers' Zoo.



Toekomst

Met de mogelijke opening op korte termijn, gloort er voorzichtig weer wat hoop aan de horizon. Waar staan de dierentuinen nu en wat zijn exact de mogelijkheden voor de toekomst?

Sutorius: 'Het was een pittig en zwaar jaar voor Artis. Niet alleen omdat ik de positiviteit van onze bezoekers mis, maar ook omdat we afscheid hebben moeten nemen van mensen die hier soms langer werkten dan dat ik überhaupt op deze planeet sta. Medewerkers die zich jarenlang met hart en ziel hebben ingezet voor het park en haar dieren, maar nu thuiszitten. Aan de andere kant is het ook een jaar geweest waarin we het verschil konden maken. Als het alleen maar goed gaat is iedereen blij, maar als het er echt op aankomt weet je als organisatie ook waar je staat. Aan het eind van de streep is ons omzetverlies, uitgaande van een opening op 11 mei, zo'n 16 miljoen euro en hebben we te maken met een tekort van 20 miljoen euro voor de komende jaren. Toch moeten we, zelfs in deze loodzware periode, ons aquarium renoveren. Het geld dat hiervoor nodig is, 38 miljoen euro, hebben we nog niet bij elkaar, maar er bestaat simpelweg geen andere optie. Het gebouw, een rijksmonument, werd 140 jaar geleden gebouwd en was in die tijd extreem innovatief. Er werden miljoenen liters water in de catacomben onder het gebouw gepompt, met aan de ene kant zoet en de andere kant zout water. Het zout heeft zich in een kleine anderhalve eeuw door dat gebouw gevretten, waardoor het inmiddels in zeer slechte staat verkeert. Geld om daar iets aan te doen was er nooit, waardoor een renovatie steeds vooruit werd geschoven, maar inmiddels zijn we zover dat het aquarium als onveilig te boek staat. Het zoute water eruithalen is geen optie, omdat dan alles broos wordt en verkrumelt, dus een renovatie moet zo snel mogelijk plaatsvinden. Het wordt daarmee ons grootste project in 140 jaar tijd en hoewel dit zich op het slechtst denkbare moment aandient, gaan we het toch doen. We kunnen het niet zover laten komen dat een van de meest prominente rijksmonumenten van Amsterdam binnenkort niet meer bestaat.'

Van Hooff: 'Iedereen bij ons maakt zich zorgen over de toekomst, maar blijft zich ondertussen wel met man en macht inzetten voor het behoud van Burgers' Zoo. De betrokkenheid van binnen en buiten is groot. Sinds 1988 hebben we altijd meer dan een miljoen bezoekers gehad. Vorig jaar doken we daar voor het eerst onder en ook dit jaar zal dat het geval zijn. Financieel laat je

DE SITUATIE IN BLIJDORP

Aanvankelijk zou ook de directeur van Blijdorp, Erik Zevenbergen, aansluiten bij het gesprek, maar wegens omstandigheden kon dit helaas geen doorgang vinden. Het park kampt met een omzetverlies van ruim 40 procent over 2020, maar kreeg van de gemeente een lening van 11 miljoen euro en een kleine gift van de staat. Op 30 april hield ook de Rotterdamse dierentuin een testdag voor 4000 bezoekers, dat nadrukkelijk geen fieldlab-experiment werd genoemd. Zo waren er geen negatieve testuitslagen nodig om binnen te komen en was de dag vooral bedoeld om het gedrag van grote groepen bezoekers te bestuderen. Zo kunnen dergelijke doorstroomlocaties in de toekomst verantwoord georganiseerd worden.

daardoor een veer, maar het biedt je ook de kans om groot onderhoud wat eerder en sneller op te pakken. Alles waar het publiek last van zou kunnen hebben, zijn we daarom nu naar voren aan het schuiven. Hetgeen er achter de schermen moet gebeuren, doen we wel weer als we volledig open zijn. Het levert een situatie op waarop we zowel gas geven op het ene vlak als op de rem trappen op het andere. Met steun reddden we het vooralsnog en met vaccinaties gloort er hoop snel weer terug te kunnen naar het oude normaal. Om te kunnen overleven moet deze situatie namelijk niet te lang blijven duren.'

Van Engelen: 'Omdat wij net uit een financieel dal waren gekropen en, in de vaart der volkeren, helemaal terug waren, was de gedwongen sluiting enorm frustrerend. Het leverde vorig jaar een omzetverlies van 8,5 miljoen euro op en het miljoen aan zakelijke reserveringen in de portefeuille verdampte volledig. Eerder geplande investeringen hebben we uitgesteld. Waar we nu op sturen is liquiditeit, oftewel: hoelang duurt het nog voordat we zelf geen geld meer in kas hebben? Het werpt ons in een overlevingsmodus, waarin we op de korte termijn salarissen willen doorbetalen en schulden aflossen, maar op de lange termijn ervoor moeten zorgen dat Wildlands Adventure Zoo ook over vijftig jaar nog bestaat. Eigenlijk ga je straks pas je wonden likken en zien hoe je ervoor staat. Ik zou aanvankelijk afgelopen december stoppen als directeur, maar in deze fase kan ik het niet maken het schip te verlaten. Ik ga daarom langer door, zodat ik het park bij mijn vertrek in zonniger weer achter kan laten.' ✖

**VAN HOOFF:
'ER GLOORT HOOP DAT WE SNEL WEER TERUG KUNNEN NAAR HET OUDE NORMAAL. OM TE KUNNEN OVERLEVEN MOET DEZE SITUATIE NAMELIJK NIET TE LANG BLIJVEN DUREN'**